

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARI VE TARIMSAL YATIRIMLARDAKİ GELİŞMELER

Ar.Gör.Ela ATIŞ (ARDIÇ)*

ÖZET

Yatırım teşvik uygulamalarına Türkiye'de farklı zamanlarda farklı araçlarla başvurulmuştur. Yörelere, organize sanayi bölgeleri ve sektörler itibariyle farklı uygulamaları olan teşviklerden 1980-1990 döneminde en çok yararlanan sektör imalat sanayi olmuştur.

Tarım sektörü, yıllara göre değişmekle beraber, genelde yatırım teşviklerinden en az payı alan sektörlerden birisi olarak dikkati çekmektedir. Bunun sonucu olarak ise, aynı dönemde diğer sektörlerle yapılan özel kesim yatırımları yüksek oranda artmış, ancak tarımda özel kesim yatırımları kamu yatırımlarının gerisinde kalmıştır.

1.GİRİŞ

Tüm gelişmekte olan ülkelere olduğu gibi, Türkiye'de de kalkınmanın hızlandırılmasında uygulanan politikanın temelini yatırımlar oluşturmaktadır. Yatırım teşvikleri de ekonomik performans ve devamlılığın sağlanması açısından sürekli yatırım amacına hizmet eden araçlar bütününden oluşmaktadır.

Kalkınma yolundaki bir ekonomide, gerek iç piyasanın büyütülmesi hedefleri açısından, gerekse dış piyasalara rekabetçi bir nitelikte çıkabilme açısından, zamanla ortadan kaldırılmak veya yöneldiği alanlar değiştirilmek şartıyla teşvik araçlarının yatırımların artırılması ve koordinasyonunda önemli bir yeri vardır (12,s.4).

* E.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Türkiye'de de yatırımlar, değişik zamanlarda farklı araçlarla teşvik görmüştür. Türkiye bir yandan ekonomik yönden gelişmekte olan bir ülke olarak içinde bulunduğu koşullara göre özendirme politikalarını geliştirmek durumundadır; bir yandan da AT'na katılma sürecinde bu üyelik için hazırlık yapacak biçimde yatırımları, üretimini, dışsatımını özendirmek zorundadır.

Bu nedenledir ki yatırım teşvik uygulamaları Türkiye açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu teşvikler sonucu meydana gelen gelişmeler de teşviklerin etkinliğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

İşte bu çalışmada, bu amaçtan hareketle öncelikle yatırım teşvik kavramı ortaya konulmuş ve 1980-1990 yılları arasındaki yatırım teşvik uygulamaları değişik yönlerden ele alınarak, aynı dönemde yatırımlardaki gelişmeler incelenmiştir.

2.YATIRIM TEŞVİKİ KAVRAMI

2.1 Yatırım Teşviklerinin Tanımı ve Gerekçesi

Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan birçok ülkede istihdama ve ihracata yönelik artışları sağlayan, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilecek, bölgelerarası gelişmişlik farklılığını engelleyebilecek ve özellikle ülke ekonomisine katkıda bulunabilecek yatırım teşvik tedbirleri uygulanmaktadır (2,s.13).

Teşvik politikası özel kesim girişimcilerin istenilen doğrultuda yatırıma yönelmeleri için bulunmuş bir yöntem olarak nitelendirilirken, teşvikler; genel olarak, özel kesimi kalkınmaya uygun davranışlara sürükleyebilmek için kamu kesiminden özel kesime aktarılan gelirler olarak ifade edilmektedir (8,s.16).

Ekonomik anlamda teşvik tedbirleri; yatırımların maliyetini düşüren veya karlılığını artıran uygulamaları ifade etmektedir. Devletin bu yöndeki hedefi herşeyden önce yatırım amaçlarına göre mali yapıları yetersiz kalan işletmeleri yatırım yapmaya özendirmek ve ayrıca yatırım yapmaktan doğan risk faktörlerini azaltmaktır. Yani burda teşvikler; gerçekleştirilmesi zor yatırımların realize edilmesinde önceden veya sonradan verilen ödüller olarak tanımlanmaktadır (12,s.4).

Bir diğer tanımlamaya göre ise yatırım teşvikleri; toplumsal nitelikli kaynakların, devlet eliyle öngörülen yatırım hedefleri

doğrultusunda, belirli kesimlerin lehine net transferlerini ifade etmektedir (12,s.5).

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde uygulanan teşviklerin özellikle gelişmekte olan ülkelerde gündeme gelmesini gerektiren birtakım etkenlerden söz etmek mümkündür.

Bu etkenlerin başında; bu ülkelerde iç ve dış para, nitelikli işgücü, enerji, ara ve yatırım malları gibi araçların yetersiz; ulusal gelirin ve dışsatımın ise düşük olması gelmektedir. Başka bir deyişle, yatırım ve üretim olanakları kıttır ve teşviklerle bu kıt olanaklar en elverişli alanlara yönlendirilmek istenmektedir (6,s.2). Ayrıca bu ülkelerde hızla artan nüfus ve bunun sonucunda büyüyen işsizlik; emek yoğun yatırımların teşvik edilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü yatırımlar kendileri dışında yan istihdam alanlarını da artırmaktadır.

Yatırım kararını olumsuz etkileyen gümrük vergileri, fon, resim, harç, taşıma masrafları gibi yatırım mallarının ithalatında yatırımcıya yüklenen ekstra külfetler de teşviki gerektiren etkenlerdendir.

Gelişmekte olan ülkelerde doğal kaynaklardan yeterince yararlanılamaması da bu kaynaklardan yararlanmaya öncelik verecek yatırımların özendirilmesini gerektirmekte, ayrıca bölgelerarası dengesizliğin ortadan kaldırılması için de bu tür teşvikler önem taşımaktadır.

Bunlar yanında gelişmekte olan ülkelerde enflasyon gibi ekonomik bunalımlarla sık sık karşılaşılması da teşvikleri etkili olarak gündeme getirmektedir.

İşte tüm bu nedenler sonucunda özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından teşvikler daha da önem taşır hale gelmektedir. Bu derece önemli olan teşviklerin uygulanmasında çeşitli teşvik araçlarından yararlanılmaktadır.

2.2 Yatırım Teşvik Araçları

Yatırımları teşvik sistemine konu olan teşvik araçlarını, çok çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür.

Bunlardan ilk olarak genel ve özel teşvikler gelmektedir. Genel teşvikler; konu ve bölge farklılığı göstermeden yoğun bir biçimde uygulanan araçlardır. Konu ve bölge ayrımı yapılması uygulamaya özel bir nitelik vermektedir (7,s.159). Özendirici, yönlendirici ve caydırıcı teşvikler bir başka grup teşvik aracını oluşturmaktadır.

İşletme çalışmaları açısından teşvikler ise; yatırım, üretim ve dışsatım teşvikleri gibi gruplara ayrılmaktadır (7,s.161).

Teşvikler; proje öncesinde, projenin gerçekleşmesi boyunca ve projenin gerçekleşmesinden sonra uygulanan teşvikler olarak da sınıflandırılmaktadır. Kaynakları açısından teşvikler ise; ekonomik teşvik araçları (yatırım indirimi, vergi muafiyeti, ihracat kredi sigortası vb.); finansal teşvik araçları (yatırım kredileri, vergi iadeleri, bina vergisi istisnası vb.) ve idari ve teknolojik teşvikler (araştırma ve geliştirme araştırmaları vb.) olarak üç grupta toplanmaktadır.

Bu araçların tek tek veya kombine şekilde uygulanmaları mümkündür. Kaynakları açısından sınırlandırılan teşvik araçları ele alınacak olursa, genellikle ekonomik gelişmenin erken devrelerinde ekonomik ve finansal teşvikler ön planda tutulurken, ekonomik gelişmenin ileri devrelerinde idari ve teknolojik teşvik araçlarının önem kazanmaya başladığı görülmektedir.

3. TÜRKİYE'DE YATIRIM TEŞVİKİ UYGULAMALARI

3.1 Yatırım Teşvikinin Yasal ve Kurumsal Yapısı

Türkiye'de yatırım teşviki konusundaki ilk hareket, 1913 yılında çıkarılan "Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkatı"na dayanmaktadır. Bundan sonra 1927 yılında çıkartılan ve zamanın koşullarına göre geniş ve önemli önlemleri kapsayan "Teşvik-i Sanayi Yasası", ikinci dünya savaşı dolayısıyla süresi uzatılmayarak yürürlükten kaldırılmıştır (6,s.198).

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ihtiyaç duyulan alanlara ve mallara yönelik yatırımları hızlandırmak amacıyla çeşitli teşvikler uygulanmış, ancak, özellikle planlı dönem olan 1960 sonralarında beş yıllık kalkınma planları ve yıllık programlarda teşvikler üzerinde sistemli bir şekilde durulmaya başlanmıştır. Ancak başlangıçta teşvik tedbirleri çeşitli yasalarda dağınık bir biçimde geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bugün için yatırım teşvik uygulamalarının dayanağı olan çeşitli temel kanunlar sözkonusudur (6,s.38). Bunlar arasında; ihracatı geliştirme amacı ile vergilerle ilgili olarak hükümetçe alınacak tedbirlere dair kanun, kalkınma planının uygulanması esaslarına dair kanun, gümrük giriş tarife cetvelinin değiştirilmesi

hakkında kanun, deniz ticaret filosunun geliştirilmesi ve yeni inşaat tesisinin teşvikine dair kanun, turizm teşvik kanunu gibi çeşitli kanunlar sayılabilir.

Bu temel kanunlara göre teşviklerin uygulandığı Türkiye'de, Beş Yıllık Kalkınma Planları ve buna paralel olarak hazırlanan yıllık programlarda yatırımların hangi alanlar ve bölgelere kaydırılacağı tesbit edilmekte ve bu amaç için kullanılacak teşvik araçları belirlenmektedir. Her yıl Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek uygulamaya konulan yıllık program kararlarında yürürlükteki mevzuat çerçevesinde hangi teşvik araçlarından hangi yatırımların ne oranlarda yararlanacağı belirlenmektedir (6,s.36).

Yatırım teşvik tedbirlerinden yararlanabilmek için bazı şartlar aranmaktadır. Bunlar; teşvik belgesi alabilmek için, yatırım tutarının belli bir büyüklüğün üzerinde olması, en düşük öz kaynak oranlarına uyulması ve bazı teşviklerden yararlanabilmek için de dışsarı şartının bulunmasıdır (6,s.37).

92/2805 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararına göre; Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından teşvik belgesi veya izin ve teşvik belgesine bağlanabilecek yatırım projeleri toplam sabit yatırım tutarı itibarıyla belirlenmiştir. Bahsedilen bu yatırım tutarlarına uygun yatırım konularının teşvik araçlarından yararlanabilmesi için yatırımcılar, yatırımın mali, teknik ve ekonomik yönlerini gerektirdiği şekilde belirten iki nüsha fizibilite raporu ve dilekçe ile Müsteşarlığa müracaat etmektedirler. Projeler, genel makro ekonomik politikalar çerçevesinde değerlendirilmekte ve uygun bulunduğu takdirde gerekli teşvik tedbirlerinden yararlandırılmak üzere teşvik belgesi verilmektedir (9,s.9).

3.2 Konuları İtibarıyla Yatırım Teşvikleri

Türkiye'de yatırımların teşvikinde zaman zaman çeşitli araçlardan yararlanılmıştır. Son olarak 28 Mart 1992 ve 21185 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararına göre uygulanabilecek teşvik tedbirleri arasında; Gümrük Muafiyeti; Yatırım İndirimi; Teşvik Kredileri; Vergi, Resim ve Harç İstisnası; Finansman Fonu; Bina, İnşaat Harcı İstisnası; Teşvik Primi; SSK Primi, Zorunlu Tasarruf, Konut Edindirme Fonu, Enerji Teşviki ve Arsa, Arazi Tahsis yer almaktadır.

Gümrük muafiyeti uygulamasına göre; uluslararası rekabet gücü kazandıran, ileri ve uygun teknoloji getiren ve Müsteşarlık tarafından sektör ve/veya proje bazında belirlenecek asgari

ekonomik kapasitelerde olan projeler kapsamındaki makina ve teçhizatın Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde gösterilen gümrük vergisi ve ithalde alınan diğer vergi, resim ve harçlar muafiyete tabidir (9,s.10).

Yatırım indirimi; kalkınma planlarına uygun olarak özel sektör yatırımlarını teşvik etmek amacıyla güden Gelir ve Kurumlar vergisi Kanunlarında kabul edilmiş bir vergi istisnasıdır.

Son uygulamaya göre, yatırımlara uygulanacak yatırım indiriminin oranı, indirimden istifade edecek yatırım miktarının %30'udur denilmektedir. Bu oran tarımsal yatırımlar ile DPT Müsteşarlığı tarafından bölge kalkınması ile ilgili olduğu belirtilen yatırımlarda %40, 2.Derecede Kalkınmada öncelikli Yörelere yapılacak yatırımlarda %60, 1.DKÖY'de yapılacak yatırımlarla; sermaye şirketleri, kooperatifler ile iş ortaklıklarının yapacağı bilimsel araştırma ve geliştirme yatırımlarında; kalkınma planı ve yıllık programlarda özel önem taşıdığı belirtilen sektörlerde sermaye şirketleri ve kooperatiflerce yapılacak yatırımlarda %100'dür (9,s.12).

Bir diğer yatırım teşviki olan teşvik kredileri; fon kaynaklı krediler, orta ve uzun vadeli iç ve dış krediler ve işletme kredileri olmak üzere değişik şekillerde uygulanmaktadır.

3.3 Bölgeler İtibariyle Yatırım Teşvikleri

Yatırımların teşvik edilmesinde gerek araç türleri ve gerekse teşvik araçlarının uygulanmasında, yöreler, organize sanayi bölgeleri ve sektörler göre farklılıklar bulunmaktadır. Çalışmada bölge, yöre ve organize sanayi bölgelerine göre teşvikler bir başlık altında incelenmiştir.

1980-1990 Döneminde bölgelere göre yatırım teşvikleri incelendiğinde; dikkati çeken noktalardan birisi, 1980'lerde toplam yatırım teşvikleri içerisinde %66'lık bir paya sahip olan Marmara Bölgesinin payının giderek azalması ve 1990'da %36'ya düşmesidir. Buna karşılık Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesine verilen yatırım teşvik tutarlarının payı %1'den sırasıyla %11 ve %23'e yükselmiştir (2).

Teşvik tedbirlerinin önemli bir özelliği de teşvik uygulamalarının yörelere göre farklılaştırılmış olmasıdır. Bu uygulama, bölgelerin gelişmişlik seviyesi dikkate alınarak ortaya çıkarılmıştır. Bunlar; gelişmiş yöreler, normal yöreler öncelikli normal yöreler, 1.DKÖY, 2.DKÖY olmak üzere beş grupta

toplanmakta ve gelişmiş yörelerden 1.DKÖY'lere doğru gidildikçe teşvik olanaklarından daha çok istifade edilmektedir.

Kalkınmada öncelikli Yörelere (KÖY); "ülkede nisbi olarak daha az gelişmişlik seviyesi gösteren yöreler" olarak tanımlanmaktadır (6,s.77). KÖY'lerde bir yandan altyapı yatırımlarına önem verilmesi, diğer yandan yukarıda bahsedilen teşvik tedbirlerindeki artışlar bu yörelerde yatırımların giderek artmasına yol açmıştır. 1980-1990 yılları arasındaki gelişmeler dikkate alındığında; KÖY'lere verilen teşvik belgesi sayısı yaklaşık 27 kat artış göstermiştir.

KÖY'lere verilen yatırım teşviklerinden 1980-1990 arasındaki birçok yılda imalat sanayi en çok yararlanan sektör olmuştur. İncelenen dönemde, kararlı bir seyir izlememekle birlikte, hizmetler sektörü ikinci, madencilik sektörü ise üçüncü sırada teşviklerden yararlanmıştır. Enerji sektörü 1985'deki %52'lik paya karşın diğer yıllarda KÖY'lere verilen teşviklerden hemen hemen hiç yararlanamamıştır. Tarım sektörü genelde çok az teşvik görmüş, ancak 1989 ve 1990'da %14 ve %22 gibi bu yörelerdeki yatırım teşvikleri içerisindeki payı artmıştır.

Şu anki teşvik uygulamalarına göre gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlarda harcanan kaynağa uygulanan Kaynak Kullanımı Destekleme Primi %0 iken, KÖY'lere doğru gidildikçe bu oran artmakta ve 1. derecede KÖY'lerde yapılacak yatırımlarda %40'a, hatta bu yörelerdeki organize sanayi bölgesinde yapılacak yatırımlarda %50'ye varmaktadır (3,s.78-80).

Türkiye'de yatırım teşvikleri uygulamasında yöreler yanında Organize Sanayi Bölgeleri için de farklı uygulamalar söz konusudur. Organize Sanayi Bölgeleri yol, su, elektrik, kanalizasyon, arıtma tesisleri gibi altyapı yatırımlarının her sanayi kuruluşu için değil, topluca götürülmesini sağlayıcı nitelik taşımaktadır. Ayrıca çevre kirlenmesi, kentleşme, yerleşme bölgeleri ve sanayi kuruluşlarının tarım arazileri üzerine kurulmaları gibi sorunlar açısından da Organize Sanayi Bölgelerinin (OSB) etkinliği önemlidir (6,s.91).

Türkiye'de OSB'leri uygulamalarına Bursa OSB ile 1961 yılında başlanmıştır. Şu an yapımı tamamlanmış bulunan 10 OSB bulunmaktadır. Halen yapımı devam eden 32, yapımına henüz başlanmamış ise 26 OSB daha bulunmaktadır (6,s.95-97).

3.4. SEKTÖRLER İTİBARIYLA YATIRIM TEŞVİKLERİ

3.4.1 Sektörlere Göre Gelişmeler

Yatırımların teşvikinde sektörler genellikle; tarım (bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri, ormancılık), madencilik, imalat sanayi, hizmetler ve enerji olmak üzere beş ana bölüme ayrılmaktadır.

Türkiye'de 1980-1990 arası dönemde verilen yatırım teşvik belgelerinde yaklaşık dört katlık bir artış olmuştur. Yatırım teşviklerinden en yüksek payı alan imalat sanayinin payı bazı yıllar %75'i (1980) bulmuştur. Teşviklerden en çok yararlanan ikinci sektör durumundaki hizmetler sektörünün payı bazı yıllarda imalat sanayii kadar olurken, madencilik sektörü üçüncü sırada yer almaktadır.

Tarım sektörü enerji sektörü ile beraber yatırım teşviklerinden en az payı alan sektör olurken, yıllar itibariyle görülen farklılıklar da dikkati çekmektedir. 1980'de toplam yatırım teşviklerinden %17 oranında yararlanan tarım sektörünün payı giderek azalmış ve 1986'da %0.5'e kadar düşmüştür (Tablo 1). 1984-1988 Yıllarında tarım sektörü ülke genelinde en az yatırım teşviki alan sektör olmuştur. Tarım sektörü içerisinde hayvancılık sektörü teşviklerden en fazla yararlanan alt sektör durumundadır.

Türkiye'de tarım sektörüne yapılan yatırımlarda kamu sektörünün ağırlığı bilinmekle beraber, incelenen dönemde tarım sektörünün ihmal edildiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

3.4.2 Tarım Sektörü Yatırımlarının Teşviki

28 Mart 1992 tarihli R.G.deki kararda özel önem taşıyan konular arasında olan "Tarımsal Sanayi Yatırımları"; entegre hayvancılık, su ürünleri yetiştirme ve işleme, entegre sebze, meyve işleme, entegre orman ürünlerini; "Tarım Yatırımları" ise tohumculuk ve seracılık yatırımlarını kapsamaktadır (9,s.19).

Kararnamede her ne kadar özel yatırım konuları arasında Tarımsal Sanayi ve Tarım Yatırımları yer almakta ise de tarım sektöründe öteki sektörlerden farklı olarak uygulanan herhangi bir teşvik yoktur. Ancak mevcut teşvik tedbirlerinden birçoğu oransal ve tutar olarak tarım sektöründe ayrıcalıklı olarak uygulanmaktadır. Örneğin, aynı tarihli Resmi Gazetede yer alan Bakanlar Kurulu

Tablo 1. Türkiye'de Tarım Sektörüne Verilen Yatırım Teşvikleri ve Tarımsal Yatırımlar

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Tarım Sektörüne Verilen Yatırım Teşvikleri (Milyon TL)											
Cari Fiyatlarla	82.8	49.7	31.0	33.2	56.2	49.9	52.7	200.8	138.4	538.5	1603.3
Reel Fiyatlarla (1963=100)	3.2	1.4	0.7	0.6	0.6	0.4	0.3	0.9	0.4	0.9	1.7
Toplam Yatırım Teşvikleri İçinde Tarım Sektörünün Payı (%)	17.2	3.2	2.9	2.4	2.9	1.0	0.5	2.1	1.0	2.6	9.7
Tarım Sektörü Sabit Sermaye Yatırımları (Milyar TL)											
Cari Kamu Fiyatlarla	33.6	72.7	89.5	117.9	170.1	225.5	357.7	661.4	1182.5	1787.8	2664.2
Özel	31.0	58.6	92.1	126.8	178.7	209.8	257.2	434.1	790.0	822.7	1768.3
Toplam	64.6	131.3	181.6	244.7	349.9	435.3	615.0	1095.5	1972.5	2610.5	4432.5
Toplam Tarımsal Yatırım (Reel Fiyatlar 1963 = 100)	2.5	3.8	4.2	4.3	4.0	3.6	4.0	5.1	5.5	4.3	4.7
Toplam Yatırımlar İçinde Tarım Sektörünün Payı (%)	7.5	10.5	11.6	11.2	10.6	7.8	6.8	7.8	7.9	6.8	6.9

Kaynak: 1. DPT, VI. BYKP Öncesinde Gelişmeler 1984-1988, Ankara, 1990

2. DPT, Yıllık Programlar, Çeşitli Yıllar.

3. DPT, Yatırım Teşviklerinin Tarihi Seyri ve Son On Yıllık İstatistikleri, Ankara, 1991.

kararında, yatırımlara uygulanacak yatırım indirimi oranı indirimden istifade edecek yatırım miktarının %30'u iken, bu oranın tarımsal yatırımlarda %40 olacağı yer almaktadır (9,s.12).

Ayrıca Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonundan yararlanan yatırımlar arasında; projeye dayalı hayvancılık, su ürünleri, aşılı asma çubuğu, seracılık ve meyve fidanı üretimine yönelik fidanlık yatırımları bulunmaktadır (9,s.13).

Bunun yanında, yatırımını tamamlamış ancak, işletme sermayesi yetersizliği sebebiyle hayvan materyali alamayan yetiştiricilere aynı olarak aktarılmak üzere, Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü ve 2678 sayılı yasaya göre açılma izni almış tesislere sahip firmalara Müsteşarlıktan alacakları "Besicilik Teşvik Belgesi" ile Fon Kaynaklı, %20 faizli bir yıl vadeli işletme kredisi verilebileceği aynı tarihli kararda yer almakta ve bu belge kapsamında yapılacak yerli alımlarda ise firmaya hayvan materyalinin KDV'si tutarındaki meblağın Teşvik Primi olarak verileceği belirtilmektedir.

Bu proje ile ilgili olarak her türlü teknik kontrol, sağlık hizmetleri, bazı yem ve yem hammaddeleri ihtiyaçları temininin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından karşılanacağı da ayrıca ifade edilmektedir (9,s.14).

Buraya kadar anlatılan yatırım teşvik uygulamaları sonucunda yatırımlarda da bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Yatırımlardaki bu değişmelerin nedeni olarak sadece uygulanan yatırım teşviklerini göstermek doğru olmasa bile, yine de yatırımlar üzerinde etkileri olacağı yadsınmaz.

4. TÜRKİYE'DE SABİT SERMAYE YATIRIMLARINDAKİ GELİŞMELER

4.1. Özel ve Kamu Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı

Devlet, kalkınma planlarında da belirtildiği gibi yatırımları kamu ve özel sektör yatırımları şeklinde gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Bu nedenle de devletin özel kesim yatırımlarını özendirici ve destekleyici uygulamaları söz konusudur.

Türkiye'de 1980-1990 yılları arasında toplam yatırımlarda artma yönünde gelişmeler olduğu söylenebilir. Kamu yatırımları açısından konu ele alındığında, aynı dönemde, reel fiyatlarla enerji

sektöründe %39, hizmetlerde %203'lük bir artış olmasına rağmen madencilik ve imalat sektörü kamu yatırımlarında azalmalar olmuştur. Yine aynı dönemde özel kesim yatırımları incelendiğinde ise; toplam özel kesim yatırımları %124'lük bir artış gösterirken, tarım sektörü, özel kesim yatırımlarının en düşük olduğu sektör olarak dikkati çekmektedir. Oysa bu dönemde, özel kesim yatırımları olarak madencilik sektöründe %502, enerji sektöründe %760, imalat sektöründe ise %193'e varan oranlarda yüksek artışlar olmuştur (1,5,10,11). Bu dönemde, toplam yatırım teşvikleri içerisinde madencilik ve enerji sektörünün payının %1'den %3'e, hizmetler sektörünün payının ise %6'dan %15'e ulaştığı gözönüne alındığında bu teşviklerin yukarıda belirtilen artışlara yol açtığını söylemek yanlış olmayacaktır. 1990 Yılı toplam yatırım teşviklerinin %69'undan faydalanan sektör olan imalat sektöründeki özel kesim yatırımlarındaki artışın da yine yatırım teşvik uygulamalarının bir sonucu olduğu söylenebilir.

Bu da göstermektedir ki incelenen dönemde teşvik uygulamaları yöneldikleri alanlarda beklenen etkileri doğurmuştur. Ancak burada tarım sektörünün bu uygulamalardan ne oranda etkilendiği sorusu akla gelmektedir.

4.2. Tarım Sektörü Yatırımlarındaki Gelişmeler

1980-1990 Yılları arasında toplam tarım sektörü yatırımlarında %87 oranında bir artış olmuştur. Bu dönemde tarım sektörü kamu yatırımları %116 oranında artarken, özel yatırımlarda ancak %55'lik bir artış olmuştur. Bu dönem içerisinde kamu yatırımlarına ayrılan program ödeneklerinin sektörel dağılımında 1984 yılında %11 olan tarım sektörü ödeneğinin toplam ödenek içindeki payı 1988 yılında %14'e yükselmiştir. Buna karşılık ulaştırma sektörü dışındaki sektörlerle ayrılan pay ya değişmemiş veya azalmıştır (4,s.24).

Kamu yatırımlarındaki bu gelişmeye karşılık tarım sektörü özel yatırımlarında aynı durumu görmek güçtür (Tablo 1) Ülke genelinde verilen yatırım teşvikleri içerisinde tarım sektörünün genellikle en düşük payı aldığı hatırlanırsa, teşvik uygulamalarının bu sektörde fazla etkili olmadığını söylemek zor olmayacaktır.

Tarım sektörüne verilen yatırım teşviklerinin toplam içerisindeki payının düşmesi ve kısmen bunun sonucu olarak tarım sektöründe yapılan özel yatırımların diğer sektörlerle göre çok az bir

gelişme göstermesi tarım sektörünün içinde bulunduğu sorunlar kadar tarımı ihmal eden bazı politikalardan da kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'de 1980-1990 arası dönemde gerek toplam, gerekse tarım sektörüne verilen yatırım teşviklerinde büyük bir kararlılık gözlenmemektedir. İmalat sanayi genelde yatırım teşviklerinden en çok yararlanan sektör olmuştur. Buna karşın tarım sektörü, özellikle 1984-1988 yılları arasında en az yatırım teşviki alan sektör durumundadır. Buna bağlı olarak 1980'lerin başında kamu kesimi ile aynı oranda özel kesim yatırımlarının yapıldığı tarım sektöründe bu dönemde özel kesim yatırımları kamu kesiminin oldukça gerisinde kalmıştır.

Oysa, hem sektörel gelişmeye hem de ülkenin gelişmesine doğrudan etkide bulunacak olan tarımsal yatırıma ilişkin alınacak karar ve hedeflerin iyi belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin hızlı sanayileşme arzusu ile tarımsal yatırımlardan en çok fayda sağlayacak politikaların ortaya konması ve özellikle gelişmesi gereken alt sektörler itibariyle ayrıcalıklı özendirme önlemleri uygulanması önem taşımaktadır.

ABSTRACT

INVESTMENT ENCOURAGEMENT AFTER 1980 AND THE DEVELOPMENTS IN AGRICULTURAL INVESTMENT IN TURKEY

Various tools have been used during different time periods for investment encouragement in Turkey. There are differences between these encouragement according to regions and sectors. During the 1980-1990 period, the industrial sector have benefited the most from investment encouragements. Agricultural sector, on the other hand, is among these sectors that have benefited the least. Accordingly, private investments in agricultural sector lagged behind government investments. The share of private investments in the other sectors is much higher than the ones in the agricultural sector.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. DPT; VI.BYKP(1990-1994),Yayın No:DPT:2174, Ankara,1989.
2. DPT; Yatırım Teşviklerinin Tarihi Seyri ve Son On Yıllık İstatistikleri, Teşvik ve Uygulama Başkanlığı, Ankara, 1991.
3. DPT; 1991 Yatırımları Teşvik Mevzuatı, Ankara, 1991.
4. DPT; VI.BYKP Öncesinde Gelişmeler, 1984-1988, Yayın No: DPT:2190, Ankara, 1990.
5. DPT; Yıllık Programlar, Çeşitli Yıllar.
6. DPT; VI.BYKÖİKR, Yatırımları Teşvik Politikaları, Yayın No:DPT:2186, ÖİK:345, Ankara, 1989.
7. GÜVEMLİ,Oktay; Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi ve Değerlendirilmesi, İstanbul, 1990.
8. KORKMAZ,Adil ve Diğerleri; Ülkemizde Uygulanan Teşvik Sistemi Ekonomi Üzerindeki Etkileri ve Verimlilik Temeline Dayandırma İmkanları, MPM Yayınları:381, Ankara, 1989.
9. T.C. Resmi Gazete; "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esasların Yürürlüğe Konulmasına Dair 92205 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı", Sayı:21185, 28.Mart.1992.
- 10.T.C. Resmi Gazete; "1992 Yılı Programı", Sayı:21128, 31.Ocak.1992.
- 11.TOBB; Planlı Dönemde Rakamlarla Türkiye Ekonomisi, TOBB Yayınları,No:Genel 166, Ar-Ge 74, Ankara, 1990.
- 12.TOBB; Özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etk., TOBB Yayın No:Genel:162, Ar-Ge 71, Ankara, 1990.